

NANCY HUSTON

LOOMISPÄEVIK

Kui Fitzgeraldite abielupaari sõlmküsimuseks oli Scotti professionaalsus ja Zelda diletantlus, siis juhul, kui armuvad kaks professionaali, on tegu ausa võitlusega: samad reeglid kehtivad mõlemale ja kumbki osapool ei saa petta. Nii oli see George Sandi suhtes Musset'ga. Ja samuti Elizabeth Barretti suhtes Robert Browninguga.

Kaks igas mõttes tänapäevast paari (kes elasid küll sada aastat enne Fitzgeraldideid – tõend, et selles küsimuses ei tähenda aja möödumine ilmtingimata progressi). Kaks ebatavaliselt jõulist ja produktiivset naist, kes mõlemad olid oma luuletajatest kallimatest kuus aastat vanemad. Pealegi – või nimelt seetõttu – said nad kirjanduslikku edu nautida sama palju või isegi rohkem kui nende armastatud, ja juba enne nende kohtumist. Kirjandus on seega „lähteandmetes” sees; ta ei imbu sisse salaja ja tagantjärele, nagu Zelda puhul, tegevusetusest, kadedusest või meeleheitest.

Võiks arvata, et tänu neile „lähteandmetele” ei saa Sand ja Barrett selles võrrandis kõneosavus = mehelikkus niimoodi petta nagu Zelda oma kihlumisel Scottiga. Aga võta näpust: mõlemad nad on hingepõhjas veendunud, et luulevõime kuulub eeskätt meestele.

„Indianas”, esimeses romaanis, mille George Sand oma pseudonüümi alla avaldab (kahekümne kaheksa aastaselt), näitab ta end tegelikult läbinägelikumana meeste sõnaosavuse suhtes kui hiljem omaenda elus. Tänu imelisele sõnaseadmisoskusele õnnestub romaani peategelasel Raymonil naise võrgutada: kõigepealt võrgutab ta naispeategelase teenijatüdrukku Nouni, hiljem Indiana enda. Ja täpipealt samamoodi vallutab Alfred järgmisel aastal George'i südame.

[Raymon] väljendas kirge kunstipäraselt ja elas seda läbi palavalt. Kummati ei muutnud kirk teda sõnaosavaks, vaid sõnaosavus tegi ta kirglikuks. Kui naine oli talle südant mööda, siis muutus ta tema võrgutamiseks sõnaosavaks ja teda võrgutades armunuks. See oli samasugune tunne nagu see, mida kutsuvad endas esile advokaadid ja jutlustajad, kes hakkavad palehigis töötades kohe ka palavaid pisaraid valama.

Romaani avaldades ilmutas ka Sand ise – näeme seda esimestest sõnadest peale – kõneosavust. Aga mitte see ei köitnud Alfred de Musset' tähelepanu. Saanud oma värssidega kuulsaks juba varases noorukieas, elab ta kahekümne kahe aastaselt liiderlikku ja korratut elu: „Indianas” paeluvad teda füüsilise armastuse stseenid, mis on üsna erandlikud naise sule all – tollal veel rohkem kui meie ajal. Kas võis naiskirjanik olla lisaks ka veel asjatundja erootika alal? Musset saadab Sandile luuletusi... ja kohutava tandemi sõnademasin hakkab tööle.

*Kas meeles oli, Sand, kui tegid sa need read,
see hirmus pilt, kus Noun poolpaljalt joobus kord
Indiana asemel Raymoni embuses?
Kes küll dikteeris need nii kuumad leheküljed,
kus püüab armastus tühja tuksleva käega
oma illusioonide kallist viirastust.*

Sandi teine romaan „Lélia“ (kus tsiteeritakse... Musset' luuletusi) kujutab veelgi selgesõnalisemalt naise erootilisi seiklusi, põhjustades sellega lausa skandaali ja tuues autorile nümfomaani kuulsuse. Lélia on külm, kurb ja kõrk, sest ta pole leidnud oma unistustele vastavat meest, küll aga meeskehi, nagu Octave, või meesvaime, nagu Coelio... Musset'd huvitab, kas Sand ise sarnaneb temaga sama palju kui tema romaani peategelane – sest nii nagu Lélia, mängib ka Musset küünikut, pettunut, elust tüdinut ja kuulutab oma meeleheidet, sest mõne aastaga on ta ammendanud kõik mõnud, mida elul on pakkuda.

Kahe kirjaniku kohtumine leiab aset peaaegu kohe pärast „Lélia” ilmumist 1833. aasta juunis. Vähem kui kahe nädala pärast teatab Musset, et on valmis nägema end Sandi romaani kangelasena (või pigemini *kahe* tegelase koondkujuna): erinevalt Zeldast võtab tema lepingu vastu kaine pilguliselt ja nõustub meeleldi võimalusega, et pabermees eelneb lihast ja luust mehele, ja mitte vastupidi.

Juuli 1833

Mu armas George...

Küllap viskate mind ukse taha ja arvate, et ma valetan. Ma olen teisse armunud. Täna öösel, sel ajal kui —

Kas mäletate, kord ütlesite mulle, et keegi oli teilt küsinud, kas ma olen Octavio või Cælio, ja teie vastasite: arvatavasti mõlemad. Olin arust ära, näidates teile vaid üht, George, ja kui kõneles teine, vastasite talle nagu mõnele —

Tüpograafilised tühikud Sandi–Musset' kirjavahetuses ei ole tingitud tsensuurist; need tulenevad tõsiasjast, et autorid on tagantjärele oma kirju ümber teinud, viinud neid vastavusse oma armuloo kirjandusliku versiooniga. Kord on mõni sõna sigaretiotsaga põletatud, teisal lause läbi kriipsutatud, kord jälle terve lõik kääridega välja lõigatud... Kumbki kirjanik rüüstab teise kirju ja enda omi: nende „Armastuskirjad” kujutavad endast tõeliselt kahasse kirjutatud kirjandusteost.

Sand ja Musset suhtuvad oma kirjatöödesse võrratult suurema ettevaatusega kui iseenda elusse. Algusest peale annavad nad endale aru, et selline väärtuste hierarhia on küsitav —

Juuli 1833

[---] oleksin targemini teinud, oleksin väga õnnelik, kui oleksin oma viletsad värsid oma vangikongi seintele kritseldanud! Vaat milline ilus arvestus, ilus plaan — jääda tummaks olendi ees, kes suudab teid mõista, ja teha tema kannatustest püha aare, et visata see kõigile teedele, igasse solgitorusse, kuus franki tükk. Vuih!

– aga nad ei saa sinna midagi parata: kirjutamine on elu igast küljest sisse piiranud; armusõnad on kohal enne, kui teod aset leiavad, on olemas nende ajal ja veel enam nende järel.

Üks kirjanduslikke teemasid, milles nad üsna pea üksmeelele jõuavad, on intsest: nad mõlemad kirjeldavad oma lugu – nii sisimas kogetuna kui väljast nähtuna, nii kirjades kui romaanides ja luuletustes, mis sellest lähtuvad – kui ema-poja suhet. (Kui peetaks verepilastuslikeks kõiki armulugusid, milles mees on naisest mõned aastad vanem...!) Nõnda siis, kui Musset kirjutab: „Jumalaga George, ma armastan teid nagu laps”, jälle Sand lause oma arhiivi, et see kakskümmend aastat hiljem muutmata kujul romaanis „Naine ja mees” käiku lasta: Laurent de Fauvel (kahekümne nelja aastane) kuulutab samuti, et armastab Thérèse Jacques'i (kes on kolmekümneaastane) „nagu laps”... ja Sand lisab selgituse: „Ainus kirk, mida Thérèse iial ei püüdnud oma südames lammutada, oli emaarmastus.”

Sama kohtame kirjavahetuses pärast kuulsat lahkuminekut Veneetsias:

4. aprill 1834

Mu kalleim George, ma olen Genfis [---]. Vaene George! Vaene kallis laps! Sa eksisid; sa arvasid, et oled mu armastatu, aga sa olid mulle vaid ema; taevast oli meid teineteise jaoks loonud; meie mõistused kohtusid ülevas sfääris nagu kaks lindu mägede kohal, nad lendasid teineteisele vastu. Ent nende embus oli liig tugev; see, mis me tegime, oli verepilastus.

24. mai 1834

Mu kallis laps [---] Pagello armastab mind rahulikult meelel, ta on õnnelik, ilma et ma kannataksin, ilma et peaksin tema õnne nimel vaeva nägema. Minul aga on vaja kellegi pärast kannatada, mul on vaja kasutada seda energiat ja tunde ülejääki, mis minus on. Mul on vaja toita seda emalikku hoolt, mis on harjunud valvama kannatava ja väsinud olendi üle.

Tegelikult ei ole võtmesõnaks neis lõikudes mitte ema, laps ega intsest, vaid kannatus. Kuivõrd Sand ja Musset kirjutavad mõlemad vahetult omaenda kirglike kogemuste pinnalt, *vajavad* nad üleelamisi: nad *eelistavad* kannatust õnnele, sest see sünnitab kirjandust. Oleksid nad alustanud rahulikku kooselu, ei pakuks nende igapäev vähimatki ainet romaanidele: see olekski kõik. Seevastu, kui nad lahku lähevad, ära lepivad, jälle üksteist lõhki kisuvad ja suhted katkestavad... milline ammendamatu intriigide allikas!

¹ „Elle et Lui”, 1859.

Ehkki neil ei ole, kaugel sellest, ühesugune suhe kunstiloominguga – Musset'le on luule piinav ja vaevaline võitlus, Sand aga kirjutab kerge sule ja kerge meelega –, on mõlemad kirjandusele igavest truudust vandunud. Kuivõrd nad seda algusest peale teavad ja on valmis kõik ühise ohvriannina oma jumala altariile viima, on nad igati sobivad partnerid.

Juba nende suhte alguses ammutab Musset inspiratsiooni Sandi romaanist „Isiklik sekretär”², et kirjutada fragmenti, mis kannab pealkirja „Kiriromaan”³. Pisut hiljem annab Sand talle lugeda oma ajaloolise draama üheksas pildis Médicite perekonnast, „1537. aasta vandenõu”⁴, ja Musset põimib sellest terveid lõike „Lorenzacciosse”. Tegu ei ole varguse või plagiaadiga nagu Fitzgeraldite puhul, vaid kahepoolse sooviga ühendada täielikult oma elu- ja loometeed. Mis puutub tülisse, mis Itaalia-reisil nende vahel puhkeb, siis aduvad „Veneetsia armastajad” otsekohe selle kirjanduslikku potentsiaali. Haigestunud Musset taipab Sandi lähedust Pagelloga, itaallasest arstiga, kelle Sand on kutsunud Musset'd ravima, teetassi järgi – kas saaks olla midagi veel romantilisemat? –, millest mõlemad on joonud... See teetass esineb õige pea vähemalt kolmes eri romaanis.

Veel enne, kui Musset Veneetsiast lahkus, jättes Sandi Pagelloga, hakkas ta endast rääkima kolmandas isikus: „Jumalaga, mu laps [---]. Midagi ebapuhast ei jää maha minu elurajale, mida su jalg puutus, ja [---] see, kes ei osanud sind austada, kuni sa talle kuulusid, suudab seda selgelt mõista läbi silmavee ja pidada sind au sees oma südames, kus sinu pilt ei kustu iial.”

Mis Sandi puutub, siis lisaks niinimetatud isiklikele kirjadele, mida ta Musset'le saadab (ja millest too, olgu möödaminnes mainitud, võtab kaunimaid lauseid, et poetada neid üksteise järel näidendisse „Armastusega ei naljatleta”⁵), kirjutab ta nende armuloost veel ka kirju, mida ta avaldab ajakirjas „La Revue des Deux Mondes”. Juba esimeses „Reisija kirjades”⁶, mille ta kirjastajale 1834. aasta aprillis saadab, kohtame kõiki kuu aja eest aset leidnud lahkumineku üksikasju... selle vahega, et Veneetsiasse jäänud „mina”, kes pöördub Prantsusmaale naasnud „sina” poole ja jutustab „hea arsti” käekäigust, on... mees.

Kui Musset aasta varem oli tahtnud teada saada, kas Sand tundis isiklikust kogemusest seda seksuaalset eksaltatsiooni, millest kõnelesid tema romaanid, siis samamoodi tahab nüüd Sand teada, kas Musset päriselt koges vaimset eksaltatsiooni, millest kõnelevad tema luuletused:

Hingates sisse oma naudingute üürikest hõngu, rääkisid sa igavesest viirukist, mida inglid hoiavad põlemas Jumala trooniastmetel. Kas sina siis hingasid sisse seda viirukit? [---] Kas olid niisiis säilitanud sellest poeetide isamaast ähmaseid ja hõrke mälestusi, mis ei lasknud sul rahuldust leida siinilma meeleutetest naudingutest?

Rabaval kombel asustavad George Sandi meelest poeetide isamaad vaid inglid, tähendab sootud olendid, kelle naudingud, kuivõrd nad on igavesed, ületavad kõrgelt need, mida võivad pakkuda kehalised (loomuldasa põgusad) seiklused.

Tegelikult valmijstub Musset juba muutma oma üürikest seiklust Sandiga surematuks teoseks: „Sajandi lapse pihtimuseks”⁷.

30. aprill 1834

Otsustasin teha sellest romaani, mul on suur soov meie lugu kirja panna; mulle tundub, et see raviks mind ja ülendaks mu südant. Tahaksin ehitada sulle altari, kui vaja, omaenda luudest, aga ootan ära sinu ametliku loa...

[---] Mu laps, veel millekski pean sult luba paluma, nimelt et võiksin sulle mõnikord pühendada sonettide rapsoodiaid, nagu sa oleksid veel mu armastatu – ja kas ei ole sa seda, mu arm? – Sa jääd selleks igavesti, ka siis, kui oleksid maailma otsas. Sa ei või mind keelata sind armastamast, tõepoolest, ma pean selle romaani kirjutama, või muidu ma lämbun. Näed, George, veenid on läbi lõigatud, veri peab voolama.

² „Le Secrétaire intime”, 1834.

³ „Le Roman par lettres”, autori eluajal avaldamata.

⁴ „Une Conspiration en 1537”, 1831.

⁵ „On ne badine pas avec l'amour”, 1834.

⁶ „Lettres d'un voyageur”, 1837.

⁷ „La Confession d'un enfant du siècle”, 1836.

See ei olegi väga kaugel Scotti telegrammist Zeldale: „EELISTATAV ABIELLUDA LAUPÄEVAL KL. 12 [---] RAAMATU ESIMENE TRÜKK LÄBI MÜÜDUD.” Sest mida muud tähendab lause „Sa ei või mind keelata sind armastamast, tõepoolest, ma pean selle romaani kirjutama” kui mitte selge sõnaga: „Sind armastada tähendab kirjutada see romaan”? Mille peale George Sand vastab:

12. mai 1834

Kallis ingel, tee, mida tahad, kirjuta romaane, sonette, poeeme, räägi minust, kuidas arvad, usaldan end kinnisilmi sinu hoolde. Täna sind põlvili värsside eest, mis sa mulle saadad, ja nende eest, mida oled mulle saatnud. Sa tead, et ma armastan su värsside kirglikult, need kutsusid mind vastupandamatult sinu juurde maailmast, mis on sinu omast küllaltki kaugel.

Teiste sõnadega: sa võid mind armastada (= kirjutada selle romaani), sest ma armastan sind (= sinu värsside). Me oleme tasa; edaspidi armatseme raamatute vahendusel. Ja mitte ainult raamatute, vaid ka kirjade: sest Sand tõepoolest õhutab Musset’i kirjutama talle jätkuvalt „neid häid kirju, mis ravivad kõik haavad, mida me üksteisele tegime ja muudavad kestvateks rõõmudeks meie möödunud vaevad”.

5. MÄRTS 1988

Muuta kestvateks rõõmudeks kõik möödunud vaevad on kahtlemata üks paremaid määratlusi, mida kirjanduslikule tegevusele kui sellisele anda saaks... Ja muide, eks teen ma ju ise praegu täpselt sedasama siin selles „Loomispäevikus”, mis annab viimaste aastate kohutavamatele kannatustele kui mitte mõtte, siis vähemalt vormi. (Kui ma haiglas olin, lohutasid mitu sõpra mind, et ma saan oma haigusest ammutada ainet mõne jutustuse või romaani tarvis: just nagu kirjanikud, kes nad saavad oma õnnetusi tagantjärele „teenima panna”, ei elaski neid päriselt üle...)

„Veneetsia armastajatele” igal juhul mõjus lahutus – valu – nagu ergutav piitsalaksatus: neil on inspiratsiooni ja energiat, mida edasi müüa. Nende draamast sai peagi lõim, millesse kududa eri mustreid. Sandil valmivad romaanid kuu ajaga: samas 12. mai kirjas (kui Musset’ lahkumisest on möödas vaevalt kaks kuud) kirjutab ta, et „saatis [Bulozile] „André” lõpuosa” ja palub Alfredi, et see „oleks nii hea ja loeks korrektuuri”. Muide, lisab ta, et „„Jacques” on käsil ja edeneb tuhatnelja kapates. See lugu ei räägi kellestki meist. Mul on võimatu praeguses hingeseisundis iseendast raamatus rääkida.” Mida ta ka ei ütleks, „Jacques” on ometi lugu armukolmnurgast, millel on tugevaid ühisjooni nende omaga: peategelane on omamoodi pühamehena kujutatud Musset, sügavalt hea inimene, kelle naine armub dändisse (kes kannab nagu „Sajandi lapse pihtimuse” kangelane Octave’i nime)... Jacques, kohtunud Octave’iga ja veendunud „oma ihusilmaga”, nagu ta ütleb, „et võib rahuliku südamega usaldada tema kätte tolle, kes on talle ilmas kõige kallim”, astub kõrvale ja lahkub... et teha oma elule lõpp. Tundepuhangutest saavad kirjanduses tõsiasjad, ja tõsiasjadest müüdid.

Musset omakorda valmistub juba i-le täppi panema:

10. juuli 1834

Alustasin romaani, millest ma sulle rääkisin. Sellega seoses, kui sa juhuslikult peaksid olema alles hoidnud kirjad, mis ma olen sulle oma lahkumise järel kirjutanud, tee mulle seda heameelt ja saada need mulle —

23. august 1834

Ma ei saa surra, enne kui olen kirjutanud oma raamatu minust ja sinust (sinust peaaesjalikult)... Tulevased põlvkonnad kordavad meie nimesid nagu igavesti kokku kuuluvate surematute armastajate omi, nagu Romeo ja Julia, nagu Heloise’i ja Abélard’i nime, iial ei räägita ühest, ilma et räägitaks ka teisest.

Algusest peale on tal sihikul igavik: kindlustada endale ja oma endisele kallimale samasugune postuumne au, mis ümbritseb teisi kuulsaid traagilisi armastajapaare. Segades lõbusalt kirjanduslikke ja ajaloolisi eeskujusid, tabab Musset peamist: kui järelepõlved mäletavad meie armastust, siis ei läinud see asjatult luhta.

Enne suve lõppu on Sand jutustanud kevadist lugu omaenda vaatevinklist („Reisija kirjad”), Musset’ seisukohast („Jacques”) ja Pagello silmade läbi („Leone Leoni”), samas on ta korrapäraselt kirjavadetuses Musset’ga ja innustab teda oma versiooni kirja panema. Musset teebki seda ja täpselt nagu Raymon „Indianas”, tunneb ka tema, kuidas iha ta enda sõnaosavuse mõjul tärkab. Mida edasi ta „Sajandi lapse pihtimuse” kirjutamisega jõuab, seda rohkem on ta Sandisse armunud. Viimane on koos Pagello Pariisi naasnud ja teeb Musset’ ülestunnistuse peale üllatunud nägu, ähvardades isegi end uputada... täpselt nagu Noun, Raymoni õnnetu armsam.

1. september 1834

Ah, George, milline armastus! Iial ei ole mees armastanud nagu mina...

Ma ei suuda elada sinuta, nii see on. Mul pole aimugi, kui kaua see võiks veel kesta; oleksin tahtnud kirjutada selle raamatu, aga selleks pidanuksin ma teadma kõigis üksikasjades ja ajahetkedes sinu elukäiku [---]. Selleks pidanuksin sind nägema ja sinul tulnuks mulle kõigest kõnelda.

Nohant, 7. septembri paiku 1834

Püha taevast! Mis see siis nüüd on! [---] See, mida sa mulle kirjutad, on ju kirg [---]. See ei ole enam see puhas sõprus, millest lootsin ajapikku nägevat kadumas liig teravaid väljendusi [---]. Ah, kas see vaimustav öö, mil sa meie käed meilt luba küsimata ühendasid ja meile lausused: te armastate teineteist ja armastate ka mind, te päästsite mu ihu ja hinge! Kas oli see kõik siis romaan?

Jah, just nii: see kõik oli romaan, isegi mitu romaani.

Ja selle peale elustavad „Veneetsia armastajad” taas oma suhte. Seniks vaid, kuni on tõestanud, et tegelikkuses ei pea nende armastus vastu. Nad tülitsevad – Musset katkub salkude viisi juukseid, Sand lõikab enda omad lühikeseks – ja nad lähevad lahku. Jälle on nad meeleheitel, ja jälle inspiratsiooni leidnud.